

συναγοῦς ἐπιστήμης τῶν δύο ὀρθοδόξων ἐθνῶν συντελέσαι εἰς σύντασιν ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀγάπης.

ΚΑΡΕΡΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΛΕΣΒΟΥ.

—000—

Πρὸ μικροῦ ἐπανελθὼν ἐκ συντόμου τινὸς περιουδεῖας κατὰ τὰ μεσόγαια τῆς νήσου, ἐβρίψα ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ὀλίγας ταύτας ἀναμίκτους σημειώσεις, τὰς ὁποίας ἐὰν μὲν εὐρητε ὑπαγομένας εἰς τὸ κράτος τῆς Παρθίας, δύνασθε ἐν ἀπορίᾳ σπουδαιότερων νὰ διασώσητε ἀπὸ τῆς λήθης, ἀφιερῶντες αὐταῖς στήλην τινα τοῦ πολλαχῶς ὠφελίμου ἡμῶν συγγράμματος, ἐὰν δὲ ἐκφεύγῃσι τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῆς, ἐν πάσῃ ἐξουσία προάδοτε τῷ Ηρακλίτῳ.

Βεβαίως εἰ ἀντ' ἐμοῦ ἐτύγχανεν ἀλλοδαπὸς περιουδεύτης, ἤθελεν εὖρει ἀφθονον καὶ ποικίλην ὕλην ἐν τῇ ἐαυτοῦ περιηγήσει, ὁδοιπόρον ὁμῶς αὐτάχθονα, ὃν οὔτε πολιτικὸς, οὔτε ἀρχαιολογικὸς, οὔτε τοπογραφικὸς ἢ ἐθνογραφικὸς σκοπὸς κινεῖ εἰς περιουδεῖαν, ἀλλ' ἀπλῆ περιέργεια πρὸς θεῶν τόπων, καὶ ἐπιθυμία ἀναλήψεως τῶν ἐξηνητημένων αὐτοῦ δυνάμεων ἀπὸ πνευματικῶν μόχθων, τοιοῦτον, λέγω, ὁδοιπόρον εὐκόλως διαρρέουσι πολλὰ ἄλλως λόγου ἄξια ἀντικείμενα, εἴτε ὡς συνήθη αὐτῷ, εἴτε ὡς ἀλλότρια τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ.

Ἢδη ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων τὸ ὄνομα *Μιτυλήνη* εἶχεν ἐκκηκῆσαι ὡς γενικὸν ὄνομα τῆς νήσου Λέσβου, ἐξομοιουμένης οὕτω πρὸς τὰς πλείους τῶν νήτων, ὧν αἱ πρωτεύουσαι ὁμωνυμῶσι συνήθως αὐτῇ τῇ νήσῳ ἢ ὁμωνυμία δὲ αὕτη εἰς τοὺς παλαιωτάτους χρόνους ὑπῆρχε καὶ εἰς αὐτήν, διότι ἀναφέρεται καὶ πόλις *Λέσθος* ἐξ ἧς καὶ ἅπαντα ἡ νήσος ἐκλήθη. Εἰς τὴν ἐπικράτησιν δὲ τοῦ ὀνόματος *Μιτυλήνη* ἔδωκεν ἴσως χώραν ἢ πρὸ χρόνων εἴτε παντελῆς ἐκλειψίς εἴτε ἐξασθένησις τῶν ἄλλων ἐπισήμων πόλεων τῆς νήσου, καὶ ἡ ὑπερβολικὴ αὐξήσις τῆς πόλεως Μιτυλήνης. Διότι γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων πέντε πόλεις, ὑπαγόμεναι εἰς τὸν σῦλλογον τῶν Αἰολίδων πόλεων, ἐρημίζοντο ἐπὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ ἐν τῇ Λέσβῳ, ὧν τέσσαρες διέσωσαν εὐτυχῶς μέχρι σήμερον τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα. Ἡ Μιτυλήνη, ἐξ ἧς καὶ ἅπαντα ἡ νήσος ἐλάβε τὸ ὄνομα, ἡ *Πυρρα*, ἧς ἐρείπια μόνον σώζονται, ἐν μέρει ὑπὸ τὰ ὕδατα, παρὰ τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ πάλαι μὲν Πυρραίου Εὐρέπου, νῦν δὲ κόλπου τῆς Καλλονῆς καλουμένου, ἡ *Ερεσσός* πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου κειμένη καὶ περίξ αὐτῆς ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως δεικνύουσα, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατὰ συγκοπὴν καὶ συνήθη τροπὴν τοῦ φθόγγου ε εἰς εἰ *Εἰρεσός* ἢ δὲ τετάρτη δὲν διασώζεται μὲν εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ, διατηρήθη ὁμῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἑπωνυμία ὀλοκλήρου ἐπαρχίας ὅθεν καὶ λέγεται θρόνος *Μηθύμνης*

καὶ ὁ ἀρχιερεὺς αὐτῆς, Ἅγιος Μηθύμνης. Ἡ διαφορὰ δὲ εἶναι ὅτι ἔδρα τοῦ Ἁγίου Μηθύμνης δὲν εἶναι ἡ ἀρχαία Μηθύμνα, ἧς τὴν θέσιν κατέχει ὁ σήμερον λεγόμενος *Μόλιθος*, ἀλλὰ κώμη τις τῆς Καλλονῆς, *Ἀχυρόνα* τὸνομα, ἴσως διότι ἐθεωρήθη ὡς κεντρικώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὰ ὀνόματα Καλλονῆ καὶ Μόλιθος ἀναφέρονται οὕτω καὶ παρὰ Λαονίκῳ Χαλκοκονδύλῃ, διαγνομένῳ τὴν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' κατὰ τὸ 1462 ἄλωσιν τῆς Λέσβου· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν εἶναι τοσοῦτον νέα, ὅσον ἠθέλε τις ὑποθέσει. Ἡ Καλλονῆ μάλιστα φαίνεται ὅτι ἦτο πόλις ἀξιολογωτάτη τῆς νήσου, ἐξ ὧν λέγει ἐν βιβλίῳ Γ' α Παιτόγλις Καλλιουπόλεως ἐπαρχος ἐπὶ Ἀμυράτῳ τοῦ νεωτέρου στόλου ἀφικόμενος ἐπὶ Λέσβον ἐπέδραμε τε τὴν νῆσον, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλεῖστα ἀφελόμενος τὴν τε Καλλονὴν παρεστήσατο πόλιν τῆς Λέσβου εὐδαίμονα καὶ ἐξελὼν αὐτὴν ἀπεχώρησεν ἐπ' οἴκου. ο Ἐξ ἐκείνου δὲ, ὡς εἶπεν, τοῦ ἀνδραποδισμοῦ ἐξέπεσε τῆς ἀκμῆς τῆς, καὶ διοικισθεῖσα ἀπώλεσε τὴν πρώτην αὐτῆς ἐπισημότητα· βραδύτερον δὲ αἱ διασπαρέντες κήταικοι συνωκίσθησαν εἰς πέντε ἢ ἑξ κωμῶνδρια, μόλις ἐν τέταρτον ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Τὴν εὐδαίμονίν τῆς δὲ ὤρειλε βεβαίως οὐχὶ εἰς τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον ἢ εἰς τὴν ναυτιλίαν, διότι, κειμένη ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου δέκα περίπου στάδια μακρὰν τῆς προσδορείου ἀκτῆς, δὲν εἶναι εὐθετος εἰς ἐμπόριαν, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην εὐφορίαν τῆς πρὸ αὐτῆς ἐκτεινομένης ἐριδωλάκος πεδιάδος, ἧτις καὶ σήμερον κατὰ μέγα μέρος ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον τῶν κατοίκων.

Ἐν μέρει ἀμπελόφυτος, ἐν μέρει σπύριμος ἢ πεδιάς αὕτη παριστᾷ θέαμα ὠραῖον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ θεατοῦ. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φυσικὴν καλλονὴν χρωαττεῖ πιθανῶς καὶ ἡ πόλις Καλλονῆ τὸ ὄνομά τῆς. Καὶ πρὸς μεσημβρίαν μὲν καθ' ὅλον τὸ μῆκος περικλύζεται ὑπὸ τοῦ εὐρέως Πυρραίου κόλπου, πλουσίῳ καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν εἰς παντὸς εἶδους ὄστρεα καὶ ἰχθύας, ἀνατολικῶς δὲ εἰτείνεται μέχρι τοῦ Πιτωῶδους ὄρους τῶν Πυρραίων κατὰ θεόφραστον, ὅπερ καὶ παρὰ τοῖς ἐγγωρήθις διὰ τουρκικῆς λέξεως οὕτως ὀνομάζεται, *Τζαμλικ* ἐκ τοῦ *Τζαμ* πίτυς, πείκη πρὸς βορρᾶν ὀρίζεται ὑπὸ σειρᾶς λόφων καὶ ὄρεων, παρατεινομένων μέχρι τοῦ ἀρχαίου Λεπετόμνου, καὶ μέχρι τοῦ Ὄρθύμνου πρὸς δυσμὰς. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς πεδιάδος ταύτης εὐρίσκεται ἐκτασις γῆς ἀκάρπου, τριακοντασταδίου περίπου, εἰς ἣν τὰ ἀπὸ τῶν περκακειμένων λόφων καὶ ὄρεων καταρρέοντα ὕδατα, μὴ εὐρίσκοντα διέξοδον μέχρι τῆς θαλάσσης, σπεννόμενα δὲ καὶ μετὰ τῶν θαλασσίων ὑδάτων πλημμυροῦντων τὸν χειμῶνα, καθιστῶσι τὴν γῆν ἀλυρᾶν καὶ ἀρυῆ πρὸς πᾶσαν βλάστησιν, τοὺς ἐννέα δὲ μῆνας τοῦ ἔτους καὶ παντάπασιν ἄβατον. Ἡ ἐκτεταμένη αὕτη γῆ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ γονιμοποιηθῆ ἂν διὰ τινῶν διασπαρευμένων ὀχετῶν καὶ

διωρύνων ἐδίδετο εἰς τὰ ὕδατα ὠρισμένη διεύθυνσις πρὸς τὴν θάλασσαν· ἤθελε δὲ συγχρόνως ἀπαλλάξει καὶ τὰς περίξ κόμης ἀπὸ πολλῶν ἐπιδημικῶν νόσων, καὶ μάλιστα τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, οἵτινες, ὡς παρατηρήθη, ἐνσκήπτουσι κατὰ τὰ πολυομβρα ἔτη, προῖόν ὄντες τῶν μiasmaticῶν ἀναθυμιάσεων τῶν ἀναδιδομένων ἐκ τῶν στασίμων ὑδάτων τῆς ἀλυκώδους ταύτης γῆς. Ἄλλοτε μικρὸν τι μέρος αὐτῆς τῆς *Διυζῆς*, ὡς ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων, ἐχρησίμευσεν ὡς ἀλοπήγιον, ἐξ οὗ ἱκανὸν ἄλας ἐξήχρητο· μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ὅμως τῶν ἐλαίων κατὰ τὸν βαρὺν χειμῶνα τοῦ 1850, ἡ βιομηχανία αὐτὴ κατηργήθη, οὐδὲ ἀνελήθη ἔκτοτε. Σήμερον εἰς οὐδὲν ἄλλο ὠφελεῖ, ἢ εἰς τὸ νὰ χορηγητοῖς ἐντοπίοις εἶδος χώματος πρὸς στέγασιν τῶν οἰκιῶν των (διότι σπάνια εἰσὶν αὐτῶν αἱ κεραμοστεγεῖς οἰκίαι), ὅπερ ὀνομάζουσι *λίπεδοι*, τοῦτέστιν *ἀλίπεδοι*, ἐκτὸς ἐάν τις προτιμῆσῃ τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ *λίπος-ἔδος*, οἷον αἱ λιπαρὸν ἔδαφος, γῆ λιπαρά.

Ἄλλ' ἀφίς τὴν στέππαν ταύτην τῆς Λέσβου, ἃς ἐπανέλθω εἰς τὴν παχύγειον πεδιάδα τῆς Καλλονῆς. Μέρους μὲν αὐτῆς, ὡς προείπον, εἶναι ἀφωρισμένον τῇ Δήμητρι, μέρος δὲ τῷ Διονύσῳ· ἀλλὰ τὸ κράτος τοῦ τελευταίου Θεοῦ τοσοῦτον ἐξετάθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὥστε εἶναι φόβος μὴ μετὰ τινὰς ἐνιαυτοὺς, ἂν οὕτω προβαίη ἡ ἀμπελοφυτεία, ἐκδιωχθῆ ὅλως διόλου ἡ Δημήτηρ ἐκ τῆς γῆς ταύτης. Ἡ μεγάλη δὲ ἀνάπτυξις τῆς καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου ὀφείλεται μάλιστα εἰς τὴν ἐνσκήψασαν νόσον τῶν σταφυλῶν. Διότι παραδόξως πως, ἐν ᾧ πανταχοῦ τῆς νήσου αἱ ἀμπελοὶ κατεστράφησαν καθ' ὅλοκληρίαν, αἱ τῆς Καλλονῆς ἔμειναν ἐπὶ πολὺ ἀνάλωτοι ὑπὸ τῆς νόσου, καὶ μόλις πέρυσιν ἕνεκα τῶν ὀπνεκῶν βροχῶν τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θεροῦς προσεβλήθησαν, καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐφθάρησαν. Ἐφέτος ὅμως ἀνέλαβον τὴν ὑγείην αὐτομάτως, καὶ μάλιστα τὸ ἰδιαιτέρον εἶδος τῶν σταφυλῶν τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν Καλλονὴν, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὀμώνυμος *Καλλονιάτικος* οἶνος, μόλις παρουσιάζει ἴχνη τινὰ καχεξίας, ἐν ᾧ τὰ ἕτερα εἶδη οὐκ ἔπτον καὶ ἐφέτος ἦσαν βεβλαμμένα. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι τὸ εἶδος αὐτὸ ἀντέχει πλειότερον εἰς τὴν νόσον, καὶ προσβληθὲν δὲ, ταχύτερον ἀναλαμβάνει θεραπευόμενον. Ὀλίγιστοι ἰδιοκτῆται φοβούμενοι τὴν περυσινήν φθορὰν μεταχειρίσθησαν ἐφέτος τὴν θερίωσιν κατὰ τὸν νεώτερον τρόπον· μίξαντες δηλ. τέφρας μέρη 2, καὶ θείου 1, ἐθερίωσαν διὰ τοῦ μίγματος τούτου τὰς ἀμπέλους μόλις βλαστήσασας· οὕτω δὲ ἀπέκτησαν σταφυλάς ὑγιεστάτας οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην θειωδὴ ὀσμὴν ἀναδιδούσας, ἐνῶ αἱ ἀθεράπευτοι ἔφερον σημεῖα τῆς νόσου ἐν μέρει. Εἶναι δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς σταφυλῆς τοιοῦτόν τι· ἡ βῆξ αὐτῆς εἶναι μέλκινα, λεπτόφλοισ, οὐχὶ μείζων κερασίου, τοσοῦτον διαφανῆς, ὥστε ἀπέναντι τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου στίλβει καὶ γίνεται βυσσινόχρους· ἔχει δὲ καὶ χυμὸν ἀφθονον καὶ γλυκύτατον· 100 ὀκάδες σταφυλῶν πιεζομένων δίδουσι

γλεύκος 50—60 ὀκάδων, διωλιζομένων δὲ τῶν στεμφύλων μετὰ τὴν ζύμωσιν αὐτῶν πορίζεται αἰνόπνευμα 15—20 ὀκάδων. Ἔνεκα πασῶν τούτων τῶν ιδιοτήτων οἱ οἰνοποιοὶ καὶ κάπηλοι προτιμῶσι παντὸς ἄλλου εἶδους τὸ τῆς Καλλονῆς.

Ἦτο καιρὸς τρυγητοῦ ὅτε ἐπεσκεύεθον ταῦτα τὰ μέρη. Καθ' ἅπασαν τὴν πεδιάδα κινήσεις καὶ ζωὴ ἐπεκράτει· ἐδῶ μακρὰ σειρά ἐμπόρων καὶ ἀγωγέων ὀδηγούντων ἡμιόνους φερούσας ἀνὰ δύο κοφίνους προέκυπτεν ἐκ τοῦ δυτικοῦ, ἐρχομένη ἀπὸ τῆς ἐξ ὥρας ἀπεχούσης κωμοπόλεως Ἀγιάσσου, καὶ διεσπείρετο κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν ἕνα εὖρη ἀμπελον πρὸς ἀγορὰν σταφυλῶν· ἐκεῖ πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, νέων καὶ νεανίδων, πεζῶν καὶ ἐποχομένων προεχέοντο ἀναμῖξ ἐκ τῶν περίξ κωμῶν καὶ χωρίων διὰ διαφόρων ὁδῶν, διευθυνόμενοι εἰς τὸν τρυγητὸν μετὰ καλάθου ἐξηρητημένου ἐκ τῆς καμπῆς τοῦ ἀγκῶνος. Μετ' ὀλίγον γέλωτες καὶ φωναὶ καὶ ἄσματα τῶν τρυγητῶν καὶ τρυγητριῶν, καὶ διάλογοι μεταξὺ τῶν ἐμπόρων καὶ ἰδιοκτητῶν ἐπλήρουσαν πᾶσαν ἀμπελον. Σκηναὶ ἀληθῶς γοητευτικαὶ ἀναμιμνήσκουσαι ἀμυδρῶς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων Διονυσιακὴν τινὰ ἑορτήν. Μόλις δὲ παρέρχονται δύο ἢ τρεῖς ὥραι τῆς ἡμέρας, καὶ σειρά φορτίων πολυαριθμῶν ἐκ πάσης ὁδοῦ καταβαίνει εἰς τὴν θάλασσαν, κομίζουσα σταφυλάς εἰς 30 ἢ 40 σκάφη προσωρμισμένα εἰς τὸ πλυσίστερον ἐπίνειον, *Ἀγία Ἄννα* καλούμενον, καὶ περιμένοντα νὰ συμπληρωσῶσι τὸ φορτίον των καὶ μεταφέρωσι τὰς σταφυλάς εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου, εἰς Πλωμάριον, εἰς Γέραν καὶ εἰς Ψαρὰ. Διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦν ἀφθονία μεγάλη σταφυλῶν, τῆς ποσότητος αὐτῶν ἀναβάσης εἰς ἕν περίπου ἑκατομμύριον ὀκάδων, καθ' ἃς ἐκ βεβαίων πηγῶν ἠρύσθη πληροφρῖας.

Καὶ δὲν ἀνταμείβει μόνον ἡ σταφυλὴ τοὺς κόπους τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα προϊόντα· οἷον ἀμύγδαλα καὶ σῦκα ἐξαίρετα, καὶ ἰδίως ὁ ἀριστος σίτος ὁ ἐν αὐτῇ καλλιεργούμενος, ὅστις ἐν καιρῷ εὐφορίας δύναται καὶ τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων νὰ διαθρέψῃ καὶ ἀλλαγῶ νὰ ἐξαχθῇ.

Καιρὸς δὲ νὰ ρίψω ἕν βλέμμα καὶ εἰς ἄλλα τινὰ μέρη τῆς νήσου. Ἡ Λέσθος φυσικῶς ἐξεταζομένη εὐρίσκεται μία τῶν ὠραιωτέρων καὶ πλουσιωτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου· κειμένη ἀπέναντι τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, παρὰ τὴν λεωφόρον τὴν ἀγούσαν ἐξ Εὐρώπης εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, εἶναι λίαν εὐθετος πρὸς ἐμπορίαν καὶ μάλιστα ἡ πρωτεύουσα αὐτῆς Μιτυλήνη. Διὸ καὶ ἅπασαι αἱ ἀτμοπλοϊκαὶ ἐταιρεῖαι εἰς τὸ δρομολογίον των προσδιουρίζουσιν ὡς ἕνα τῶν σταθμῶν των καὶ τὴν Μιτυλήνην, οὗσαν προικισμένην μετὰ δύο λιμένων ἱκανῶς ἀσφαλῶν, δυστυχῶς ὅμως καταστάντων σήμερον ἀπροσίτων εἰς μεγάλῃς χωρητικότητος πλοῖα ἕνεκα τῆς παραμελήσεως αὐτῶν. Τὸ κυριώτερον δὲ καὶ πλουσιώτερον προϊόν αὐτῆς εἶναι τὸ ἔλαιον, καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ σαπῶνιον, ὃν ἀφθονον ποιεῖται ἐξαγωγῆν. Ἐμφιλοχερεῖ δὲ ἡ ἐλαία κατὰ τὰ με-

σημερινά και ανατολικά αὐτῆς μέρη' και οἱ μᾶλλον ἐλαιόφυτοι τόποι κείνται ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς σχηματιζομένης μεταξὺ τῶν δύο κόλπων τῆς Γέρας και Καλλονῆς· τοιοῦτοι δὲ εἶναι ἡ Γέρα περιλαμβανούσα πέντε χωρία, τὸ Πλωμάριον σχηματιζόμενον ἐκ δεκαπέντε κωμῶν και κωμυδρίων, και ἡ Ἀγιάστος, κωμόπολις περὶ τὰς χιλιάς μετροῦσα οἰκογενείας. Κατὰ δεύτερον λόγον παράγει εἰς μικρὰν ποσότητα και διάφορα ἄλλα προϊόντα, ὧν τινὰ ἀποστέλλει και εἰς τὸ ἐξωτερικόν· οἷον τυρία, μαλλία, βαλανίδια, μέταξαν και ποικίλας ὀπίσθας. Εἰς δὲ τὸ βόρειον και δυτικὸν ἐπικρατεῖ ἡ ἀγρία δρυς και ἡ βαλανιδέα· ἀλλ' ἡ πρὸς δυσμὰς τοῦ Πυρραίου κόλπου χώρα εἶναι ἡ μᾶλλον πτωγὴ και ἀμυροῦσα δένδρων, διὸ και καταλληλοτέρα εἰς ποιμνιοτροφίαν. Διὰ τὸ λεπτόγητον δὲ τούτων τῶν μερῶν και οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἀποδημοῦσι τὸν πλεῖστον χρόνον εἰς Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς παρισμὸν τῶν ἐπιτηδεύων. Ὡσαύτως δὲ και οἱ κατοικοῦντες τὰ βορειότερα τῆς νήσου μεταβαίνουν εἰς τὴν ἀπέναντι Αἰολικὴν χώραν, ἐνθα μετέρχονται τὸ ἐπιτήπιον ἐμπόριον καθιστάμενοι και κτηματίαι, και μάλιστα κατὰ τὴν Ἀτραμυτιτικὴν χώραν.

Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου ἀδύνατον εἰπεῖν τι βέβαιον, πρῶτον μὲν, διότι ἐπίσημοι ἀπαραριθμήσεις σπανίως γίνονται, και γινόμεναι δὲ ἀκριβεῖς δὲν ὑπάρχουσι, δεύτερον δὲ διότι οὐδεὶς ἰδιώτης ἀνέλαβε τὸν κόπον τούτον νὰ κάμη κατὰ κώμας και χωρία ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἰδιαίτερων πληροφοριῶν ὀρμώμενοι δὲν ἀπομακρυνόμεθα πολὺ τῆς ἀληθείας ἀναβιδάζοντες τοὺς κατοίκους ἀπάσης τῆς νήσου εἰς ἑκατὸν χιλιάδας, ὧν τὸ δέκατον περίπου Ὄθωμανοί. Ὑπάρχουσι δὲ ἐπὶ τῆς Λέσβου μία πόλις, ἐκ χιλίων τετρακοσίων περίπου οἰκιῶν συγκεκμημένη χριστιανικῶν και πεντακοσίων τουρκικῶν, ἡ Μιτυλήνη, 10 κωμοπόλεις ἔχουσαι ὑπὲρ τὰς 500 οἰκογενείας ἑκάστη, 35 κῶμαι χριστιανικαί, 13 κωμυδρία τουρκικά, και 30 χωρία, ἐνθα συνοικοῦσι μετὰ τῶν Χριστιανῶν και ὀλίγοι Ὄθωμανοί. Ἐκ τούτων δὲ 30 κῶμαι διατηροῦσι σχολεῖα δημοτικά, και 7 ἑλληνικά, ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας διατηρούσης ἀνώτερον σχολεῖον ἐκ πέντε διδασκάλων συγκροτούμενον, εἰς ὃ φοιτῶσι και ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς νήσου μαθηταί. Ἐν τῷ σχολεῖῳ ταύτῳ ὑπάρχει και ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἐν ᾧ ἀποτίθενται και διαφυλάττονται ὑπὸ τῶν λογίων τῆς πόλεως αἱ ἐν αὐτῇ ἀνακαλυπτόμεναι ἀρχαιότητες, εἴτε ἐκ τυχαίων ἀνασκαφῶν, εἴτε διεσπαρμέναι τυγχάνουσαι κατὰ τὴν πόλιν και τὰ περὶ αὐτῆς.

Περίεργοι εἰσιν οἱ ἰδιωτισμοὶ τῆς γλώσσης τῶν νῶν Λεσβίων· διότι χωρία μόλις ἀπέχοντα δύο ἢ τρεῖς ὥρας ἀπ' ἄλληλων πολλάκις ἔχουσι και λέξεις ἰδίας και προφορὰν τῶν λέξεων ἰδιαίτουσαν. Ἐν τούτοις οὐκ ὀλίγα ἑλληνικαὶ λέξεις περιφέρονται εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ και μάλιστα τῶν γυναικῶν, διὰ τὸν λόγον ὅτι αὐταὶ ἀνέκδημοι οὔσαι διατηροῦσι καθάραν και ἀμιγῆ τὴν ἐγγώριον διάλεκτον

και προφορὰν. Γλωσσικὴν ὕλην ἀφθονον ἤθελεν εὔρει ὅστις ποτε προστίθετο νὰ συντάξῃ τὸ γλωσσάριον τῆς Λέσβου. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ ἔργον προτρέπομεν τῆς κατὰ τὰς διαφόρους κώμας ἑλληνοδιδασκάλους και δημοδιδασκάλους νὰ ἐνασχοληθῶσιν, ἄτε ἐνὸς μόνου μὴ δυναμένου νὰ συλλέξῃ τὰς εἰς ἐξήκοντα περίπου χωρία διεσπαρμένας λέξεις. Ἀξιοσημείωτοι δὲ εἰσιν οἱ κατὰ τὸ δυτικὸν τῆς νήσου ἐπικρατοῦντες ἰδιωτισμοὶ ὡς και οἱ εἰς Πλωμάριον και Ἀγιάστον. Παραδείγματα ὀλίγα δύναμαι ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ σὰς δώσω περὶ τῶν ἐν Πλωμαρίῳ ἐπικρατούντων.

Ἐνταῦθα λ. χ. προφέρουσι τὴν συλλαβὴν σι δασείως ὡς τὸ γαλλικὸν chi, οὐχὶ δὲ και τὰς συλλαβάς σα, σο, σου. Ὄθεν ἐκεῖνοι προφέρουσι σήμερον, γράφουσι, σιτάρη. Ἐν τῷ τ, εἰς τὴν συλλαβὴν τσ, μετατρέπουσιν εἰς κ, τοῦτο βεβαίως κατὰ τὰ δωρικὰ πόκα=πότς· ὅθεν ἐκεῖνοι λέγουσι κυρί=τυρί· σκύλος=στύλος· φωκιά=φωτιά· κίντα κάνεις=τί κάμνεις (τὸ δὲ κίντα=τί δῆ). Ἐκ τῆς τοιαύτης προφορᾶς πολλάκις συγγέρονται λέξεις πρὸς ἀλλήλας και προκύπτουσι γελοῖα λογοπαίγνια, λ. χ. ταῦτίζεται τὸ τυρίον μετὰ τὸ κηρίον, ὁ στύλος μετὰ τὸν σκύλον, και ἡ ἡμέρα Τρίτη μετὰ τὴν πόλιν Τρίκκην. Παρὰ τοῖς Πλωμαρίταις συνήθως συγκόπτεται ἡ κατάληξις ω τοῦ ἀπροσώπου, ὡς τρώγ, λέγ, φάγ, πάγ, ἀντὶ τρώγω, λέγω, φάγω, πάγω. Ἐνῷ ἀλλαχοῦ τὸ ω προφέρεται ου, οἷον τρώγου· λέγου. κτλ, ἀλλὰ και τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰ καταλήγοντα εἰς γω ῥήματα. Τὸ ν τοῦ γ' πληθ. προσώπου προφέρουσιν ἕγγως, ὡς προφέρεται ὁ συνδυασμὸς τῶν γαλλικῶν γραμμάτων gn, οἷον αἱ λέξεις λέγουν, γράφουν, φάν(=φάγουν) προφέρονται λέγουgne (τὸ e ἄφωνον) γράφουgne, φάγουgne.

Εἰς τὰ στόματα τῶν Πλωμαριτῶν ἀπαντῶνται πολλαὶ λέξεις ἑλληνικαὶ ἢ ἑλληνικῆς ἀρχῆς· οἷον· *Ρίγη* παρ' αὐτοῖς λέγεται ἡ ἀγορά, ἡ ἀγορὰ, ἢ ἰδίως τὸ μέρος τῆς ἀγορᾶς ἐνθα ὑπάρχουσι καφενεῖα. Ἡ λέξις ἑλληνικῆ, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελικῷ α ἐξέλθετε εἰς τὰς ὁδοὺς και ῥύμας. »

Ταραχὴ. = Ταρακτικόν. Ταραχὴ νερὸ λέγεται ἡ βαγδαία βροχὴ.

Θαρμίζω = βασκαίνω και θάρμισμα = βασκανία. Ἀθάρμιστά σου! ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ, ὅπερ ἐκφωνοῦσιν ὅταν ἀποτροπιάζωνται ἀποδιοπομπούμενοι τὴν βασκανίαν. Τὸ θαρμίζω ἴσως εἶναι θερμίζω, διότι πιστεύεται ὅτι ὁ βασκαινόμενος πυρέσσει και θερμαίνεται· ἐπομένως ἀπευχόμενοι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βασκανίας, ὅπερ ἐστὶν ὁ πυρετὸς και ἡ θερμὴ, ἀπεύχονται και ἀποκρούουσιν αὐτὴν τὴν βασκανίαν διὰ τοῦ ἐπιφωνήματος *αθάρμιστά!*

Ἄρτινω. = ἐπιτηδεύομαι, εἰμί περὶ τι ἱκανός, ἐμπειρός. ἔχει και τὸ ἑλληνικὸν ἄρτιος τοιαύτην τινὰ σημασίαν.

Χάμ = κατὰ γῆς· τὸ ἑλληνικὸν χαμαί.

? *Ἀθρασκούρη* = αἰθάλη· ἡ μήπω σθεσθεῖσα τέφρα, ἀλλὰ διατηροῦσα ἀκόμη πῦρ και θερμότητα.

? *Ἀντίκομος* = παρόμοιος, ἀπαράλληλος.

Ἄψος ἐπίθετον = τῷ ἡχηρῷ, μεγαλόφωνος, ἔτι δὲ = καὶ τῷ σκληρῷ, ὀξύθυμος· παρ' ἄλλοις λέγεται μόνον τὸ ἐπίρρημα ἄψα = μεγαλοφώνως. Γνωστόν ἐστι τὸ Ὀμηρικὸν αἴψα = ταχέως.

Φοροῦμαι = ὑποπτεύομαι· εἶναι τὸ Ἕλλην. ὑφορῶμαι. Ἐκ τούτου ἐσχημάτισαν καὶ ἐπίρρημα φοροῦμ = ἴσως.

? *Ἄνανα* ἢ *ἀναθα* ἐπίρρημα = ἐκ περισσοῦ, ἐν προσθήκῃς μέρει.

Καστέρι, ὀνομάζεται παρ' αὐτοῖς πινάκιον χάλκινον κασσιτερωμένον.

Παχυνώτης ἢ *παχυνώκης*· δοχεῖον πήλινον ὀπωσῶν εὐμέγεθες.

Χώνω = κρύπτω, καὶ *χωστὰ* = κρύφα. Ἡ ἀναλογία πρόδηλος μεταξὺ τοῦ κεχωσμένου καὶ κεκρυμμένου.

Παραπόρρησις· ἐρεθισμός, αἷτιον παραπόνων. Ἐχω χιλίας παραφορησεις = ἔχω χιλια πράγματα ἐρεθίζοντά με, κινουντά με εἰς λύπην, συλλογισμούς καὶ τὰ τοιαῦτα.

Δανά = τῶρα· τούτο λέγεται καὶ ἀλλαγῶ τῆς νήσου· εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν ἤδη νά, δηνά, δανά. Τὸ νά εἶναι δεικτικὸν τοῦ παραυτίκα χρόνου· διότι τὸ μεταχειρίζονται διὰ νὰ σημάνωσι τὴν ἐν τῷ παρόντι ἄμεσον ἐνέργειαν.

Καὶ πλείστας τοιαύτας λέξεις δύναται τις ν' ἀποθησαυρίσῃ καὶ μικρὸν ἂν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν.

Μαρά τοῖς Δεσφίοις οὐχ ἦπτον Ἑλληνικοὶ εἶσι καὶ οἱ σχηματισμοὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων. Οἱ πλείστοι τύποι τῶν τοπικῶν τῶν 80 κομῶν καὶ χωρίων καταλήγουσιν εἰς *ιώτης*, *ίτης*, *άτης*· τρία δὲ ἐξ αὐτῶν εἰσὶν ἀξιοσημεῖωτα διὰ τὸ παρεντιθέμενον γ ἢ φ ἐν μέσῳ. Δουτρά, λουτραγώτης, ἢ λουτραφώτης, Γέρα, Γεραγώτης, Γέλια, Γελαγώτης· τὰ δὲ λοιπὰ σχηματίζονται εἰς *ηνός*, *ανος*, *ίσιος*. Τὰ πλείστα δὲ ὀνόματα τῶν χωρίων ἔχουσιν Ἑλληνικὴν ἀρχήν· τρία παρωνυμοῦνται ἐξ ὀνομάτων ἀγίων ὡς ἡ ἁγία Πηρασκευή, ἁγία Μαρίνα, ἅγιος Ἰωάννης Γέρα· ἐν δὲ ἡ δύο ἔχουσι τουρκικὴν ὀνομασίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα ἐν παρέργῳ, ἄλλοτε δὲ ἴσως πέμψω ὑμῖν πλείοτερα καὶ περισσεύοντα.

Ἐγγράφῃ ἐν Μιτυλήνῃ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1858.

Γ. Ἀρ.

ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ.

—000—

(Συνέχ. τῆς φυλλῆδ. 221 καὶ 222.)

Δ'.

Τὴν ἐπιούσαν, ἡμέραν ἐργασίας, ἦτο δὲ δευτέρα, ὁ φίλος μου εἰρηνοδίκης ἐπορεύθη ἀπὸ πρωίας εἰς τὸ ἀρχεῖον. Ἐγὼ δὲ ἐγκαταληθθεὶς μόνος ἄεργος καὶ μὴ ἔχων μηδὲν σχέδιον πῶς εὐχαρίστως νὰ δαπανήσω τὰς ὥρας τῆς μακρᾶς θερινῆς

ἡμέρας ἐξῆλθον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τοῦ περιπάτου περαιωθέντος μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, ἐπίστρεψα εἰς τὴν φιλίαν ἐστίαν ἀμηχανῶν τῇ ἀληθείᾳ περὶ τοῦ πρακτείου. Ἐβαρυνόμεν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπόθουν ἐκδρομὰς· ἀλλὰ νὰ ἐξέλθω μόνος, ἄνευ συντρόφου ἢ ὀδηγοῦ καὶ τὰ π.λ.α. ἠθῶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν κομῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἀγνώστων μοι τοποθεσιῶν τῆς νήσου μ' ἐφαίκετο καὶ ἄχαρι καὶ δυσκετίλεστον. Ὅθεν, παρὰ τὴν συνήθειάν μου, μετέβην εἰς καφετεῖον παρατυχόν, καὶ μὴ εὐδῶν μηδεμίαν ἐφημερίδα ἤρχισα νὰ ζοφῶ τὰ ριζέμ, καὶ ἀμελῶς πῶς νὰ σκέπτομαι περὶ τῶν περιουσιῶν μου ἢ μᾶλλον περὶ τῆς ταχύτερας ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς νήσου. Ἡ τύχη ἐληήσασα τοὺς λογισμούς μου, ταραχῶδεις ὡς τὸ ὕδωρ τοῦ γαργιλέμου, μοὶ ἐπεμψε τὸν συντρόφον τῆς προτεραίας. Ὁ Κ. Θεόδωρος Κ. . . μετὰ μικρῶν συγκομιδῶν, προὔτεινε νὰ παρευθῶμεν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Κυρίας Εὐαρθίας, ἀδελφῆς τοῦ Θεοφίλου Καίρου.

Τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθη ἄσμένως. Τὸ ὄνομα τῆς λογίας Ἑλληνίδος μὲ ἦτο πρὸ πολλοῦ γινώσκων, καὶ τὰ εὐάριθμα φιλολογικὰ ποιήματα αὐτῆς, ἐπαινεθέντα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, εἶχον ἀναγνώσει, εἰς δὲ τὸ ἐν Ἐργουπέλει θέατρον τῶν ἐθελοκτῶν εἶχον ἰδεῖ μετὰ συγκιρήσεως δραματιζόμενον τὸν Νικηράτορ ἢ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, δράμα τιμῶν καὶ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς συγγραφέως.

Ἡ ἐπίσκεψις ὑπῆρξε βραχεῖα. Ἡ Κυρία Εὐαρθία μετέβη πρὸ χρόνων ἐκ Σύρου εἰς Ἄνδρον ἵνα συμμερισθῇ τὴν θέλησιν τῆς μοναξίας τοῦ σοφοῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ. Αποχαιρέτησα ἐκ νεότητος τὸν κόσμον καὶ τὸν κόσμον τὰς εὐφροσύνας, καὶ ἀποσυρθεῖσα ἑνωρὶς ἐκ τῆς κοινωρίας εἰς ἡν ἐδύνατο νὰ κατέχη ἐπίσημον τάξιν διὰ τε τὴν χάριν καὶ τὴν ἀφέλειαν τῶν τρόπων καὶ διὰ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ πνεύματος, ἀφιερῶθη ὁλοσχερῶς εἰς τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων. Λογία εἶ ἀνατροφῆς, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γινώκει εὐαίσθητος καὶ φίλη τῆς μελέτης καὶ τῆς σπουδῆς ὡς ὀλίγοις τῶν παρ' ἡμῖν καλλιερησῶν τὰ γράμματα Ἑλληνίδων, δὲν εἶναι ἀγαμφεβόλως ἐστερημένη τῆς ἰκανότητος, δι' ἧς ἐδύνατο νὰ καταλάβῃ ἐπιγαρῆ θέσιν μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς ἀγαγετηθείσης Ἑλλάδος. Ἀλλ' αἱ περιπέτειαι τῆς ζωῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ τελευταῖα αὐτοῦ συμβεβηκότα, ἢ ἀπομέκρυσις αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων, ἢ φυσικὴ τῆς μετριοφροσύνης, ἐπέπνευσαν αὐτῇ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν φήμην, πρὸς τὸν ἔπαιτον καὶ πρὸς τὸν θόρυβον τῶν παρακολουθοῦντα τὴν ἐμψάνωσιν νέων συγγραμμάτων. Οἱ ἀναγνώσται ὅμως τῶν ἡμῶν εὐαριθμῶν φιλολογικῶν προῶντων αὐτῆς εὐκόλως συμφωνοῦσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοιαῦτα ἀπαρχαὶ ὑπέσχοτο δαψιλεστέραν τὴν συγκομιδὴν. Ὅπως δὲ ποτε, οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν διακόσμησιν